

3er Congrés d'Economia i Empresa de Catalunya, 17 de maig 2018
Cap a un model eficient i equitatiu

Catalunya en clau macroeconòmica en un entorn global

Vull agrair al Col·legi d'Economistes de Catalunya, i en especial al seu degà, Joan B. Casas, i al President del comitè científic del congrés, Andreu Mas-Colell, la invitació a impartir aquesta conferència inaugural. Es per mi un repte adreçar-me a aquest auditori tant qualificat, si be per ser molts de vosaltres bons amics i col·legues espero sigueu benèvolos amb les meves paraules.

Intentaré en aquesta estona donar unes pinzellades de en quin moment econòmic es troba Catalunya, de com l'entorn macroeconòmic global afecta a les seves perspectives, per finalment posar el focus en aquells aspectes on crec tenim fortaleses que ens poden permetre encarar amb cert optimisme el futur.

Catalunya, com altres economies del nostre entorn, ha patit una crisi profunda fruit dels nostres propis errors, però agreujada pels errors dels altres. La coincidència en el temps de l'esclat de la bombolla immobiliària interna amb la crisi financera mundial va desencadenar unes circumstàncies que van aflorar la fragilitat en la que s'havia sustentat el creixement durant els primers anys d'aquest segle. En això no vàrem estar sols, i en concret el nostre entorn més immediat, Espanya, patia de similars febleses, si cap més agreujades en parts del seu territori. Una Unió Monetària incomplerta i fràgil va endarrerir la recuperació. Mentre que a principis de 2010 l'economia catalana tornava a créixer impulsada pel sector industrial, al segon trimestre de 2011 les taxes de creixement tornen a valors negatius en un context europeu, i especialment de la euro zona, molt incert. Es de nou la indústria, juntament amb el sector serveis, que a partir del tercer trimestre de 2013 recupera creixements positius, que malgrat la persistent davallada en construcció, permeten que Catalunya torni a créixer i ho faci de forma sòlida fins al present. Portem 18 trimestres de creixement amb taxes interanuals que han arribat a assolir valors del 4% en els moments més àlgids, i que segueixen al voltant del 3% i de moment amb perspectives sòlides.

Tot i que hem recuperat els valors de PIB real d'abans de la crisi, no estem encara als nivells de PIB per càpita que havíem assolit en relació al conjunt dels països de la Unió Monetària. A l'any 2007 el PIB per càpita de Catalunya en Paritat del Poder de Compra es situava un 111% de la mitjana de la zona Euro, mentre que a 2016 (últim any de dades comparables) encara estàvem al 103%. Anem recuperant poc a poc els valors originals però altres països ens han passat pel davant. No podem oblidar que la taxa d'atur es encara del 12%, lluny del 6,5% d'abans de la crisi, i massa elevada per sentir-nos confortables. L'atur juvenil arriba quasi al 30%, i molt dels joves que treballen ho fan amb contractes precaris i sous baixos. Cal encarar aquesta problemàtica de forma decidida. Part de la rigidesa del mercat de treball depèn de les lleis espanyoles, però des de Catalunya tenim eines per millorar la formació, especialment la professional i contínua, o per agilitzar el procés de cerca de treball, per exemple.

L'ajust de l'economia catalana durant la crisi ha estat, al meu parer, un procés de destrucció creativa en el sentit clàssic de Shumpeter. Observem el tancament de moltes empreses, amb la conseqüent destrucció de llocs de treball i de riquesa, però a l'hora hi ha moltes empreses que es reorganitzen i es reorienten, resisteixen la crisi i s'enforteixen. Les empreses que han superat la crisi tenen un model organitzatiu més professional i sòlid, amb una mirada més oberta a l'exterior, on han sabut col·locar els seus productes de forma exitosa. Hem passat d'un saldo exterior de bens i serveis negatiu del 5.1% del PIB a 2007, a un superàvit del 6,5% a 2017. Aquestes empreses compten amb treballadors ben formats, qualificats per les noves necessitats dels seus llocs de treball, que aporten augments de productivitat que permeten millorar la competitivitat exterior no només per contenció salarial sinó també per increments de productivitat. La productivitat mitja del treball referida a un valor 100 a l'any 2007 es troba ara a valors de 117, i la PTF (productivitat total dels factors) de nou referida a un valor 100 a l'any 2007 registra al 2017 valors de 102,8, el valor més alt des de l'any 2000. Però aquestes millores no són suficients i podrien ser efímeres si, esgotat el recorregut de destrucció de feines de molt baixa productivitat, l'economia catalana no segueix reforçant la transformació cap a sectors basats en el coneixement i les tecnologies avançades.

La feblesa de l'economia en la crisi va arribar sens dubte a les finances de la Generalitat, que va patir una reducció dràstica dels seus ingressos mentre es mantenen les necessitats de despeses, bàsicament la provisió de serveis fonamentals com l'educació i la sanitat que no entenen de cicles econòmics, i de serveis socials que són precisament contra cíclics. Un finançament estructuralment infra – dimensionat difícilment pot aguantar un període de davallada continuada de les bases fiscals, i en particular d'aquelles lligades a alguns impostos cedits, com l'impost de transmissions patrimonials i el d'actes jurídics documentats, que a l'any 2013, en el seu moment més baix, recapten un 72% menys que a l'any 2006.

Sobre aquestes dificultats s'hi van afegir actuacions discrecionals per part del govern central que van minvar els recursos disponibles: endarreriment dels pagaments del fons de competitivitat, bestretes estimades segons una evolució de l'economia poc realista i segurament interessada, imposició d'un objectiu de dèficit per les CCAA desproporcionat respecte a l'exigut a la Administració Central i sense relació amb la distribució vertical de la despesa pública. A això cal afegir la impossibilitat d'endeutar-se en els mercats i la dependència quasi total del FLA (fons de liquiditat autonòmic) sota un control draconità. I si la Administració Central va retallar en inversions per ajustar el pressupost, la part que li va correspondre a Catalunya va ser més que proporcional al que li correspondria per PIB o població. De fet no cal estar en crisi per patir aquesta discriminació en inversió pública. Seguim sense l'estació de la Sagrera, amb unes Rodalies que no donen resposta a les necessitats d'una metròpoli dinàmica i mòbil com Barcelona, o amb un tant parlat i encara no aconseguit corredor del Mediterrani, per posar alguns exemples. Res de nou. Malauradament les perspectives en aquest apartat no són optimistes. Tot fa pensar que seguirem amb un finançament insuficient, opac i poc equitatiu, i amb escassa capacitat normativa i de recaptació en la major part de les bases impositives.

Des de Catalunya el que si podem es introduir millores en la planificació i la gestió dels serveis públics. Les retallades han obligat a fer ajustos en alguns casos excessius, però en la recuperació es important aprofitar la oportunitat per créixer eficientment. L'ajust organitzatiu que han fet les empreses seria desitjable que arribés també a l'administració pública.

De la mateixa manera que el context mundial va marcar i intensificar la crisi, també ara pot ser decisiu per determinar la solidesa de la recuperació i el creixement sostingut de l'economia catalana. Si aixequem la vista cap a l'horitzó més llunyà veiem llums i ombres.

Estats Units ens porta molta avantatge en el procés de recuperació. Va aplicar polítiques fiscals i monetàries expansives amb celeritat, que juntament amb un entorn econòmic més flexible i dinàmic va permetre retornar l'economia a taxes de creixement positives al tercer trimestre de l'any 2009, quatre anys abans que Catalunya. L'economia dels EEUU porta vuit anys de creixement sostingut i actualment hi ha una certa discussió de si el seu creixement ha tocat sostre. Hi ha opinions diverses i no entraré en la polèmica, els pronòstics son arriscats i altres en saben més que jo, però les prediccions del FMI apunten a creixements entre el 2% i el 3% per l'any en curs i el següent, segurament en part per la inèrcia de les recents rebaixes fiscals. En tot cas EEUU està en un moment dolç, amb un atur del 4% que es podria considerar de plena ocupació, i un nivell de PIB que es considera ha assolit el seu potencial. Els fronts internacionals oberts, dels que en parlarem més endavant, poden afectar la seva evolució.

Encara que les dades de Xina sempre s'han de prendre amb cautela, la seva economia segueix registrant taxes de creixement envejables del 6,9% a l'any 2017 i amb una previsió del 6,6% per 2018. La temuda i esperada desaceleració xinesa no acaba d'arribar. Tant de bo que així sigui. Observem un canvi de rumb en les prioritats del seu model econòmic, que intenta reforçar el consum intern i reduir la seva dependència de l'exterior. Caldrà veure com els equilibris globals li afecten. En canvi a la Federació Russa li està costant més mantenir taxes de creixement positives, i que en tot cas son de dimensió molt inferior, al voltant de l'1,5%.

Però hi ha núvols en aquest horitzó. Alguns ben instal·lats als EEUU, i que afecten a altres indrets de forma directe. El proteccionisme comercial de Trump està present en varies dimensions i pot jugar un paper important en desestabilitzar el comerç internacional, que ha aportat prosperitat a molts països, alguns d'ells encara en vies de desenvolupament.

La guerra comercial llançada per Trump te varis tentacles: s'ha desvinculat del TPP (Trans-pacific Partnership), el que no ha impedit que els 11 països restants hagin arribat a un acord recentment (març 2018) sense comptar amb els Estats Units; en les re-negociacions de NAFTA (North American Free Trade Agreement), l'acord amb Canada i Mèxic que data de l'any 1994, EEUU està considerant la possibilitat de desvincular-se, el que podria tenir repercussions de gran importància especialment per Mèxic; ha suspès les negociacions del TTIP (Transatlantic Trade and Investment

Partnership) entre EEUU i la Unió Europea, que han estat sempre complexes i en les que Europa tampoc ha posat les coses fàcils.

Més enllà dels acords multilaterals, EEUU ha amenaçat d'imposar de forma unilateral aranzels a diversos productes xinesos, amb el risc que també s'imposin alguns als països de la Unió Europea. Si això succeeix, la represàlia de Xina no es farà esperar, el que pot desencadenar una escalada aranzelària que pot tenir un important impacte en el comerç internacional.

L'administració Trump també està atiant el foc de la inestabilitat política abandonant el pacte nuclear amb Iran (tan sols fa uns dies, 8 de maig). A la tensió amb Síria i les difícils relacions amb Rússia, cal afegir aquesta setmana la creixent tensió entre israelians i palestins. La inestabilitat a l'orient mitjà està repercutint en el preu del petroli, que si fa un any es situava al voltant dels 50 euros, aquests dies està superant els 70 euros. Aquest canvi pot tenir repercussions importants en les previsions de creixement de les economies

Catalunya, on el petroli suposa una part rellevant de les importacions, haurà d'estar alerta a aquests desenvolupaments, que afectaran de forma rellevant al conjunt d'Europa.

Si la situació de Mèxic es fràgil per la seva dependència dels EEUU en un moment de creixent proteccionisme, els altres grans països d'Amèrica Llatina no passen per millors moments. Veneçuela travessa una crisi econòmica que sembla ingovernable, amb una inflació que arriba al 17.000%, xifra que resulta difícil de visualitzar, i creixements negatius al voltant del 15%. Argentina per la seva part ha hagut d'acostar-se al FMI per sol·licitar ajuda que li permeti controlar la devaluació, que no ha aconseguit frenar ni amb tipus d'interès per sobre del 40%. Haurem de seguir amb atenció com la inestabilitat política al Brasil acaba afectant la seva economia que tot just havia recuperat una minsa taxa de creixement.

En tot cas es a Europa on ens juguem el nostre futur, no només per les intenses relacions comercials, sinó perquè la Unió Econòmica i Monetària defineix aspectes fonamentals de l'entorn econòmic, i en part també polític, de Catalunya. Mentre les relacions comercials amb Europa no estan qüestionades, tret de les que mantenim amb Gran Bretanya pendants de la concreció dels acords del Brexit, son els canvis en la Unió Monetària i les discussions sobre potencials canvis fiscals i polítics els que més afecten el panorama econòmic català.

La crisi del sistema financer mundial, juntament amb la crisi sobirana patida per la zona euro, ha impulsat canvis fonamentals en la regulació i supervisió del sistema financer, i ha reforçat l'estabilitat de la moneda comú. El camí cap a la unió bancària ha avançat, i el sistema financer del nostre país ja es no només regulat sinó també supervisat pel Banc Central Europeu. La pregunta es fins a quin punt s'avançarà en la mutualització del risc bancari i sobirà, i si Europa anirà cap a una major integració del sistema fiscal i a un pressupost comunitari que traspassi les limitacions en les que treballa en la actualitat. Aquest camí no serà fàcil doncs hi ha profundes discrepàncies

entre el conjunt ampli de països que conformen la Unió Europea, alguns pro-europeistes, però d'altres molt centrats en els interessos nacionals.

El 65% de les exportacions catalanes ho son a països de la Unió Europea, de forma destacada Alemanya i França, i a més distància Itàlia. Per proximitat i rellevància econòmica ens interessa mantenir en el nostre radar l'evolució de les seves economies. Ni Alemanya ni França varen registrar taxes de creixement negatives, encara que si properes a zero, en la segona part de la recessió europea lligada a la crisi sobirana. Aquestes economies segueixen creixent de forma sòlida tot i que les taxes registrades en el primer trimestre d'aquest any mostren un creixement més moderat, que juntament amb la pujada del petroli, el possible canvi en la política monetària del Banc Central Europeu, i el gir proteccionista global, poden afectar les previsions de creixement.

Hi ha elements específics a tenir en compte, com un acord polític a Alemanya més fràgil acompanyat d'una política fiscal més expansiva, que si incentiva el consum pot afavorir les exportacions catalanes. França ha de mostrar que pot portar endavant les reformes estructurals anunciades sense excessiva inestabilitat social, que podria tenir repercussions econòmiques negatives. Itàlia, el tercer gran país europeu, va patir la doble recessió que també va viure Espanya, però amb la gran diferència de que la recuperació ho ha estat amb taxes de creixement properes a l'1%, molt per sota de la resta de grans països europeus. A més acumula un deute públic per sobre del 130% del PIB i una taxa d'atur de l'11%. La incertesa política a la que s'enfronta no ajudarà a posar l'economia en ordre i recuperar creixements més sòlids.

La influència d'Europa va molt més enllà del que s'ha comentat fins ara. Es Europa que marca la disciplina fiscal a la que s'ha de sotmetre Espanya, i durant la crisi les exigències europees, i els incompliments espanyols son nombrosos. Sortosament Espanya arriba a la crisi amb unes finances públiques sanejades, tres anys seguits de superàvit pressupostari, 2005-2007, amb valors propers al 2% del PIB, i un deute del 35,6% del PIB. Però la situació es deteriora ràpidament, i a l'any 2009 el dèficit arriba prop de l'11% del PIB. El deute al llarg dels anys anirà augmentat fins superar el 100% del PIB a l'any 2014. La bona marxa de l'economia en els últims anys ha permès una lleugera reducció d'aquest percentatge, encara a valors del 98%, i un dèficit que s'ha anat reduint fins assolir el 3.1% a l'any 2017.

Com es conegut Espanya va deixar de complir les condicions del Pacte d'Estabilitat i Creixement de la Unió Econòmica i Monetària ben al principi de la crisi, i les recomanacions del Consell Europeu per retornar les finances públiques a valors acceptables es van haver de renegociar diverses vegades. Fins i tot a l'any 2016 Espanya va ser sancionada pel seu incompliment, però la multa finalment va se fixada a zero al reconèixer la Comissió que el país havia fet un esforç d'ajust estructural. Es dubtós, en tot cas, que el dèficit estructural s'estigui ajustant al ritme que recomanava el nou programa d'estabilitat acordat a finals de 2016. L'ajust del dèficit ha estat resultat en bona part de la bona marxa de l'economia espanyola, i per tant podem parlar més d'un ajust cíclic que no pas estructural. Com evolucionarà el dèficit quan els

tipus d'interès comencin a pujar i les taxes de creixement tornin a valors més propers al 2% que al 3% està per veure.

Cal afegir que el programa d'estabilitat exigeix a Espanya pel 2018 un dèficit del 2,2% del PIB. Els pressupostos inicials presentats pel govern al Parlament contemplaven complir aquesta exigència, però l'increment de les pensions acordat amb el PNB deixa en entredit el seu compliment. No està clar que el nou impost a les grans empreses tecnològiques que pretén obtenir ingressos addicionals per compensar la pujada de pensions es pugui fer efectiu a temps.

Espanya recupera taxes de creixement positives al primer trimestre de 2014, només un trimestre més tard que Catalunya, i manté ritmes de creixement sòlids similars als de l'economia catalana. Però es en la taxa d'atur on encara li queda molt espai per millorar. Malgrat la davallada important, del 26% a l'any 2013 al 16,6% en el primer trimestre de 2018, l'atur juvenil es manté a una taxa del 36%, i el percentatge d'aturats de llarga durada es encara molt elevat: un 50% d'aturats porten en aquesta situació més d'un any, i un 36% més de dos anys. El mercat dual i la inadequació de la formació a un perfil de feina canviant són elements que contribueixen a aquesta precarietat laboral, un dels factors determinants de la desigualtat que pateix Espanya.

Una reforma del mercat de treball cap a un contracte únic acompanyat de mesures de flexi-seguretat, i un esforç per oferir formació professional de qualitat en col·laboració amb les empreses, serien reformes que hauria de centrar l'atenció dels polítics si Espanya vol tenir una posició rellevant a Europa. Ara que l'economia creix es el moment d'afrontar canvis.

Per acabar voldria tornar a posar el focus a Catalunya. Com he apuntat, les exportacions han estat una de les claus de la recuperació. Aquestes exportacions s'han beneficiat del guany de competitivitat resultat de la devaluació interna, però no ha estat només això. Catalunya ha millorat en productivitat, i així moltes empreses, davant un mercat interior en declivi, han reconduït els seus esforços cap a l'exportació. Però també s'ha produït una penetració en mercats de bens i serveis més innovadors i de més qualitat, on la nostra economia té grans oportunitats i molt marge per recórrer. I aquest es el camí per seguir exportant, doncs el marge de contenció de costos per ajustos salarials està esgotat. Es el moment de consolidar el creixement intern amb millores salarials que vagin al compàs de les millores en productivitat. I guanyar competitivitat en base a la recerca i la innovació.

Per fer-ho Catalunya compta amb un sistema de recerca, transferència i innovació potent i en creixement. La recerca de frontera es ja una realitat consolidada en molts àmbits de coneixement. Catalunya ha sabut, amb limitats recursos però estructures flexibles, captar als millors científics i poder-los retenir, creant centres de recerca i departaments universitaris reconeguts internacionalment. Aquests assoliments però són fràgils. Per una part s'ha de parar especial atenció a protegir el model català de tendències intervencionistes i uniformadores. Per altre cal primer recuperar, i després incrementar, la inversió en recerca i desenvolupament. Espanya i Catalunya han reduït les seves inversions públiques en recerca i desenvolupament en proporció al seu PIB

durant la crisi. Altres països europeus precisament han augmentat aquests recursos en el període de recessió amb l'objectiu de donar suport als sectors més innovadors i amb més possibilitats de créixer. Això es el que calia fer. Si no parem atenció podem perdre el terreny guanyat.

Tot i així, els recursos destinats a recerca, limitats però ben utilitzats, han aconseguit a Catalunya un bon retorn. Si agafem com exemple els ajuts competitius del ERC (European Research Council), els recercadors establerts a Catalunya han aconseguit quasi be el doble del que correspondria en proporció a la població. En podem estar orgullosos. Els centres de recerca amb finançament directe de la Generalitat, agrupats en la denominació CERCA (Centres de Recerca de Catalunya), han assolit en conjunt a l'any 2016 un pressupost que multiplica per quatre els recursos aportats per la Generalitat. Fons competitius espanyols i europeus, donacions de fundacions privades, contractes amb empreses, retorns de patents o les seves pròpies spin-offs, ho han fet possible. (Referència a l'article de AMC a Nota d'Economia).

Podem doncs dir que Catalunya ha sabut fer el que quinze anys enrere semblava impossible, transferir la seva recerca puntera i portar-la al mercat. Les formes son diverses, spin-offs impulsades pels propis recercadors, diferents modalitats de start-ups, captació d'inversions via capital risc i *business angels*, i també col·laboracions amb empreses ja existents, des de petites i mitjanes a grans multinacionals. Aquí està el futur de Catalunya i cal apostar-hi amb decisió, tant des del sector públic com des del privat.

De fet aquí està ja el present. En àmbits com les ciències de la vida o la tecnologia de base digital la realitat ja es en aquest futur del que parlàvem. En valors per càpita, Catalunya ocupa la quarta posició a Europa en empreses del sector salut, la primera posició en farmacèutiques, la tercera en empreses de biotecnologia, i la quarta en empreses tecno – mèdiques (dades de Biocat).

En el mon digital Barcelona, entesa en sentit territorial ampli, es clarament un hub de referència. El Mobile World Congress ens obra oportunitats i ens dona visibilitat mundial, però no es faria a Barcelona si no hi hagués una base de recerca i d'activitat empresarial que el sustenta. Barcelona ja es la primera ciutat espanyola en start-ups de base digital. Però també juga a la lliga europea posicionada en el cinquè lloc. I en volum d'inversió en aquest sector, ha estat capaç d'atraure més de la meitat dels recursos invertits a Espanya durant els últims anys, molts estrangers, i es situa també en cinquena posició entre les ciutats europees. Els projectes son cada vegada de major dimensió, el que ens permet pensar que anem evolucionant cap a empreses més consolidades que poden jugar fort en aquest mon.

Cal estar vigilants i no perdre oportunitats. Per exemple Barcelona ha estat designada per acollir l'Observatori 5G a Espanya. Disposar d'aquesta tecnologia de gran banda ampla abans que altres ciutats obre la porta a nous negocis, oferint tecnologia avançada a emprenedors que podran desenvolupar serveis avançats i oferir-los a altres empreses. Només amb l'accés a la tecnologia 5G es podrà ser competitiu en aquest mercat, i Barcelona es pot posicionar amb avantatge.

Tot això permetrà que Catalunya potenciï la seva base industrial, financera i de serveis, des del turisme fins els de tecnologia més avançada. Es aquest mix els que ens ha de permetre créixer en productivitat, guanyar mercats, i crear ocupació. En definitiva crear valor per tots. Només estan atents a tots aquests canvis podrem avançar en eficiència i equitat.

Moltes gràcies.